

LÜTFİ ALICI*

XVI. Asır Divan Şairlerinden Mihri Hâtûn ve Redd-i Matla' Gazelleri

Mihri Hatun, One of The 15th Century Poets, and Her
Redd-i Matla' Gazels

Ö Z E T

XV. asır Osmanlı Devleti'nin kültür ve medeniyet alanında ilerleme asrı olmuştur. Bu asırda kurulan düzenli devlet idaresi ve elde edilen iktisadî refah tabii olarak edebî alana da yansımıştır. Edebî alandaki asıl inkişaf İstanbul'un fethinden sonra olmuştur. Başta Fatih Sultan Mehmed olmak üzere, şehzadeleri; Cem Sultan ile II. Bayezid'in bizzat iştirak ve himayeleri sayesinde edebî muhitlerinde birçok şair yetişmiştir.

Bu makalede hülasa olarak XV. asır divan şiiri hakkında bilgi verildikten sonra asrın kadın şairlerinden Mihri Hatun ve redd-i matla' gazelleri ele alınmıştır. Mihri Hatun Amasya'da II. Bayezid'in edebî muhitinde yetişmiştir. Divanı elde bulunan ilk kadın şair olan Mihri, sade ve samimi üslubuyla tanınmıştır. Aynı zamanda Mihri, divan şairleri içinde en çok redd-i matla' gazel yazan şairlerdendir. Mihri Hatun'un redd-i matla' gazelleri bu gazel çeşidinin klasik Türk edebiyatındaki seyirini tespit açısından önem taşımaktadır.

ANAHTAR KELİMELE R

XV. asır divan şiiri, Mihri Hâtun, redd-i matla' gazel.

ABSTRACT

15th century was an era in which Ottoman Empire underwent a great deal of improvement in culture and civilization. In this century, the administration and economic prosperity of the state were reflected naturally in literary field. The actual improvement in literary field occurred after the conquest of Istanbul. Thanks to attendance and caring of Fatih Sultan Mehmed in particular, Cem Sultan and II. Bayezid, many poets were trained and educated in these literary circles.

In this article, after giving a brief introduction to divan poetry in the 15th century, Mihri Hatun and her red-i matla' gazels were studied. Mihri Hatun who was one of the poets of the 15th century was grown up in Bayezid the Second's literary milieu in Amasya. Mihri Hatun is the first woman whose divan is available today and she has been recognised with her plain and sincere style. At the same time Mihri is one of the poets who composes mostly redd-i matla' gazels among the divan poets. Her redd-i matla' gazels are important to know the development of this gazel type in Classical Divan Literature.

KEYWORDS

15th century divan poetry, Mihri Hatun, redd-i matla' gazel.

Giriş

XV. asra Yıldırım Bâyezîd'in (792-805/1389-1402) Ankara Savaşında (805/1402) Aksak Timur'a (737-808/1336-1405) yenilmesiyle giren Osmanlı Devleti, bu asrın ilk on yılını şehzadeler arasındaki taht

* Yard. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kahramanmaraş. (lutfialici@myynet.com)

mücadeleleriyle geçirir. Tarihte, Fetret Devri diye adlandırılan bu dönem; Yıldırım Bâyezîd'in oğullarından Çelebi Sultan Mehmed'in (816-825/1413-1421) Edirne'de hükümdar olmasıyla son bulur. Çelebi Sultan Mehmed, saltanatı zamanında Anadolu ve Rumeli'de sarsılan Türk birliğini tekrar kurar. Birliği yeniden tesis edilen devlet, Sultan İkinci Murad (825-848/1421-1444, 850-855/1446-1451) döneminde hâkim olan huzur ve emniyet atmosferinde büyüme imkânına kavuşur. Osmanlı Devleti'nin askerî, siyasi, kültür, sanat ve medeniyet alanlarındaki asıl yükselişi Fatih Sultan Mehmed (848-850/1444-1446, 855-886/1451-1481) devrinde gerçekleşir (Uzunçarşılı 1998: I, II/260-490,133-147; Banarlı 1971: I/439). Fetihle birlikte payitaht/başkent olan İstanbul, bir taraftan yeniden imar ve inşa edilirken, diğer taraftan davet edilen ünlü bilgin ve sanatkârların katkılarıyla aynı zamanda bilim ve kültür merkezi haline gelir. Bu süreçte Türk dili ve edebiyatı da o zamana kadar görülmemiş bir şekilde inkişaf eder (İpekten 1996: 28; Macit 2006: II/21, 22).

XV. asırda Türk dili ve edebiyatının büyük gelişme gösterişindeki teşvik edici en önemli sebeplerden birisi, Osmanlı hükümdar ailesinin şair padişahlar ve şehzadeler yetiştirmiş olmasıdır (Banarlı 1971: I/439). Asrın hükümdarları, teşvik, himaye ve bizzat iştirakleriyle saraylarını ve saray çevrelerini birer akademik muhit haline getirdiklerinden devrin divan şairleri de bu çevrelerde toplanıyor; orada şöhret kazanıp yükseliyorlardı (Banarlı 1971: I/438). Osmanlı padişahları içinde mahlas kullanan ve ilk defa divan tertip eden Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'da, hizmetinde daimî 185 şairi bulunurdu. Bu şairlerden 30'u şair ulûfesi¹ alırdı. Bu şairler, başta padişah olmak üzere devrin hemen bütün ileri gelenleri tarafından korunur, câizeler,² ihsanlar alırlardı. Bu sebepten, bu devirde, başta asrın iki büyük şairi; Ahmed Paşa ve Necatî Bey olmak üzere pek çok şair yetişmiştir. Tokatlı Melihî, Aşkî, Zeynep Hatun ve Karamanlı Nizamî devrin diğer tanınmış şairleridir (İpekten 1996: 28).

¹ Ulûfe/Mevâcib: Osmanlı Devleti'nde başta ordu mensupları olmak üzere saray ve devlet teşkilatının muhtelif kademelerinde vazife görenlere üç ayda bir salı günleri verilen maaş (Sertoğlu 1986: 223, 348-350).

² Câize: Eski şairlere, sundukları eserler veya yazdıkları methiyeler dolayısıyla verilen hediye ve ihsanlara câize adı verilir. Bunlar, âtiye (akçe veya altın), mevki, makam, rütbe ve affedilme vasıtası olabilir (Mermer ve Keskin 2005: 19).

Fatih Sultan Mehmed gibi onun şehzadeleri Cem Sultan ve II. Bâyezîd buldukları muhitleri sanatkârlar için birer cazibe merkezi haline getirerek devirlerinde bu geleneği sürdürmüşlerdir. Cem Sultan (864-901/1459-1495), hem kendi şiirleri hem de edebî muhitindeki "Cem Şairleri"³ vasıtasıyla XV. asır Osmanlı şiirine ciddi katkılar sağlamıştır (Macit 2006: II/31; Uzunçarşılı 1998: II/161-179).

Sultan II. Bâyezîd (886-918/1481-1512), hem şehzadeliği hem de padişahlığı devrinde babasının tesis ettiği ananeyi sürdürmüş, dönemindeki âlim ve şairlerinin koruyucusu olmuştur (Uzunçarşılı 1998: II/161-179). Devrinde otuzdan fazla şaire salyâne⁴ verilmiştir. Hâtemî, Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi, Zâtî, Mesihî, Makalî, Sâfî, Bihîştî Sinan Çelebi ve Çâkerî bu devirde saray tarafından takdir ve taltif edilmiş şairlerdir (İpekten 1996: 45-57).

II. Bâyezîd'in Amasya'da şehzade iken edebî muhitini teşkil eden şairlerin çoğu onun yanında bir resmî vazife ile bulunmuş şahıslardır. Şehzadenin sarayında en çok itibar gören şair, Hâtemî mahlasıyla şiirler yazan nedimi Müeyyed-zâde Abdurrahman Çelebi'dir. Şehremini Tâcî Bey, Sâfî mahlaslı defterdar Cezerî Kasım Paşa, nişancı Kutbî Paşa, Sinoplu kadı Seyfî, Âfitâbî, Zeynep Hatun ve Mihrî Hatun şehzadenin edebî muhitinde bulunan ve onun sohbetlerine katılan diğer şairlerdir (İpekten 1996: 172-175; Macit 2005: 377/44-46).

Mihrî Hâtun

Mihrî Hatun, Amasya'da doğmuştur (861-865?/1456-1460?). Adı ve mahlası Mihrî'dir. Babası Belâyî mahlasıyla şiirler yazan Kadı Hasan Amasyevî'dir. Şehzadeler sayesinde bir kültür ve sanat merkezi haline gelen Amasya'da yetişmiştir. Çevresindeki hoşgörü ve kültür atmosferinden istifade ederek edebî ve dinî alanlarda kendisini yetiştirmiştir.

³ Hamilerinin adıyla "Cem Şairleri" olarak anılan bu şairler, Cem Sultan'ın edebî muhitinde bulunan ve kader birliği yaptığı şairlerdir. Bunlar: "Cem Sa'dîsi, Haydar Çelebi, Karamanlı Aynî, La'lî, Sirozlu Kandî, Sehâyî, Şâhidî ve Tûrâbî'dir (İpekten 1996: 166-169; Aynur 2000: 9/33-43; Horata 2006: II/91-96).

⁴ Salyâne: Osmanlılarda bir kısım devlet görevlilerine yıllık olarak verilen maaş (Sertoğlu 1986: 301).

Şiirleri ile ilk tanınmaya başladığı sıralarda Şehzade II. Bâyezîd'in dikkatini çekerek iltifatına nail olmuş ve çevresindeki şairler arasına katılmıştır. Mihrî, asıl şöhretini II. Bâyezîd'in edebî muhitinde kazanmıştır (Arslan 2007: 7-33; İpekten 1996: 175).

Mihrî Hatun'un gençliğinde çok güzel, hoş sohbet, biraz şuh, fakat o derece de namuslu, iffetli ve iradesine hâkim biri olduğuna, ondan bahseden önemli eserlerde işaret olunmuştur.⁵ Zamanında erkeklerle beraber şiir ve musiki meclislerine katılmıştır. Muhtelif meclislerde erkeklerle beraber bulunması devrinde pek de olumlu karşılanmamış, adı duygusal bağlamda aynı muhitte bulunan Mü'eyyed-zâde Abdurrahman Çelebi, Sinan Paşa'nın oğlu İskender Çelebi ve Güvahî ile anılmıştır. Yüz ve ahlak güzelliğini aynı ölçüde birleştiren Mihrî Hatun, birçok talibi çıkmasına rağmen belki de bu söylentiler sebebiyle hiç evlenmemiştir (Arslan 2007: 33-35; İpekten 1996: 175; Gibb Tarihsiz: I-II/377).

Mihrî Hatun, II. Bâyezîd'in padişah olmasından sonra, yerine Amasya valisi olan Şehzade Ahmed devrinde de saraydaki itibarlı durumunu korumuştur (İpekten 1996: 175). Mihrî Hatun 918/1512 yılından sonraki bir tarihte, muhtemelen 920/1514 veya 912/1516'da 50-60 yaşlarında iken Amasya'da vefat etmiş, büyük dedesi Pîr Şücâaddîn İlyas'ın türbesine defnedilmiştir (Arslan 2007: 41; İpekten 1996: 175).

Şehzadeler şehri olarak anılan Amasya⁶, klasik Türk şirinin ilk kadın şairlerini yetiştirmesi cihetiyle de tanınır. Söz konusu bu muasır kadın şairler, aynı edebî muhitte bulunmuş Zeynep Hâtun (öl.: 879/1474-5) ile Mihrî Hâtun'dur. Zeynep Hâtun'un Fatih Sultan Mehmed'e sunduğu rivayet edilen divanı günümüze intikal etmediğinden Mihrî Hâtun, divanı⁷ elimizde bulunan ilk kadın şair olarak kabul edilir. Şiirlerinde,

⁵ Başta şuarâ tezkireleri olmak üzere söz konusu kaynaklar için bk.: Mehmet Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, Amasya Valiliği Yay., 1. Basım, Ankara 2007; Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yay., İstanbul 1996.

⁶ Amasya, Anadolu'nun en kadim kültür ve medeniyet merkezlerinden biridir. Bu sebeple Amasya, tarihi süreçte; "Medînetü'l- Hükemâ, Bağdâdu'r-Rûm, Kubbetü'l-Ulemâ, Kasrus's-Selâtin, Şehzâdeler Şehri gibi adlarla anılmıştır. Hatta söz konusu zenginliklerinin bir ifadesi olarak, Amasya için; "Amasya o şehirdir ki tenhasında bir at eşlense, toynağı bir medeniyete dokunur." denmiştir (Arslan 2007: 7).

⁷ Mihrî Hâtun Divanı'nın tenkitli metni 1967'de E. İ. Maştakova tarafından Moskva'da neşredilmiştir. Elena Maştakova, *Mihrî Hâtun-Divân*, Moskova 1967.

sade, samimi ve âşıkane bir üsluba sahip olan Mihri, daha çok “olasın” redifli gazeliyle tanınmıştır.

Klasik Türk şiirinde âşığın sevgiliye beddua ettiği nadir görülür. Ancak, âşık, tahammül mülkü yıkıldığı zaman aha başvurur. Aşk vadi-sinde düştüğü hicranlar ve uğradığı hüsranslar karşısında sarsılan Mihri, sevdiğine söz konusu gazelinde şu şekilde beddua eder/ilenir (Banarlı 1971: I/454; Gibb Tarihsiz: I-II/379).

Ben umardum ki seni yâr-ı vefâ-dâr olasin
Ne bileydüm ki begüm böyle cefâ-kâr olasin

Hele sen kâ’ide-î cevride eksik komadun
Dostluk hakkı ise ancak ola var olasin

Reh-i âşkunda neler çekdügüm ey dost benüm
Bilesin bir gün ola aşka giriftâr olasin

Sözüme uymadun ey asılası dil dilerem
Ser-i zülfüne anın âhiri ber-dâr olasin

Sen ki cân gül-şeninün bir gül-i nev-restesisin
Ne revâdur bu ki her hâr ü hasa yâr olasin

Beni âzâde iken aşka giriftâr itdün
Göreyin sen de benüm gibi giriftâr olasin

Sen çıkardun beni zülfine uyup başdan i dil
Göreyin sen bu yolda ki ber-dâr olasin

Bed-du’â etmezem ammâ ki Hudâ’dan dilerem
Bir senün gibi cefâ-kâra hevâ-dâr olasin

Şimdi bir hâldeyem kim ilenen düşmenine

Dir ki Mihri gibi sen dahi siyeh-kâr olasin (Arslan 2007:
277).

Mihri Hâtun Divanı üzerinde son dönemde ülkemizde yapılan diğer bir ilmi çalışma da Prof. Dr. Mehmet Arslan’a aittir. Mehmet Arslan, *Mihri Hâtun Divanı*, Amasya Valiliği Yay., 1. Basım, Ankara 2007.

Mihrî Divanı, klasik Türk şiiri kabulleri çerçevesinde tertip edilmiş, edebî değere sahip bir eserdir. Mihrî, muasır şairlere göre sade bir söyleyişe sahip olmasına rağmen, divanı incelendiğinde; onun da diğer divan şairleri gibi tasannuya düşkün bir şair olduğu görülür. Divanında, birçok edebî sanat ile şiir çeşidine örnek verilebilecek güzellikte şiirler mevcuttur. Şiir çeşidi olarak, Mihrî Divanı'nda; 1 alfabetik kaside, 2 muvaşşah kaside; 1 alfabetik mesnevî; 1 cinas sanatlı gazel, 1 muvaşşah gazel, 1 gazel-i bî-elif, 1 gazel-i bî-nukat, 2 mürâca'a gazel, 2 nazîre gazel⁸ ile 11 de redd-i matla' gazel bulunmaktadır (Arslan 2007: 55,160).

İlk klasik dönem şairlerinden Mihrî Hatun'un 11 adet redd-i matla' gazel yazmış olması oldukça dikkat çekicidir. Redd-i matla'ı konu alan, "Divan Şiirinde Redd-i Matla' " başlıklı bir makalede; Mihrî Divanı, değerlendirme dışı kaldığından 15. asırda redd-i matla' kullanımının az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu makalede XV. ve XVI. asır şairlerinin (Şeyhî, Necâtî Bey, Ahmed Paşa, Bâkî, Fuzûlî ve Hayâlî Bey) gazellerinde redd-i matla' kullanımına fazla yer verilmediği, XVII. asırda Nef'î, Nâ'îlî, Şehrî, Neşâtî gibi şairlerin gazellerinde gözle görülür bir artışın olduğu vurgulanmıştır. Bu şairler içinde Nef'î, klasik dönem şairi olmasına rağmen şiirlerinde hem Sebki Hindî'ye ait özelliklerin bulunması hem de en çok redd-i matla' gazel yazan şairlerden olması bakımından dikkat çekmektedir. Nef'î'nin gönül redifli meşhur gazeli, redd-i matla' gazelin en güzel örneklerindedir.

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül

Ehl-i aşkın hâsılı sâhib-mezâkîdır gönül

Bir nefes dîdâr için bin cân fedâ etsem n'ola

Nice demlerdir esîr-i iştiyâkîdır gönül

Dildedir mihrin ko hâk olsun yolunda cân u ten

Ben ölürsem âlem-i ma'nâda bâkîdir gönül

⁸ Divan, "Nazîre Gazeller" açısından taranmamıştır. Mihrî'nin Necâtî'nin gazellerine nazire yazdığı bilinmektedir. Bahsedilen bu iki gazel de Necâtî'ye naziredir. Şairin başta Necâtî olmak üzere başka şairlere de nazire yazmış olması muhtemeldir.

Zerredir ammâ ki tâb-ı âfitâb-ı aşk ile
Rûzigârın şemse-i tâk u revâkîdır gönül

Etse Nef'î n'ola ger gönlüyle dâ'im bezm-i hâs
Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül (Akkuş
1993: 316).

Aynı makaleye göre en fazla redd-i matla' gazel XVIII. asırda Şeyh Gâlib tarafından yazılmıştır. Bu sonuç da tabii olarak redd-i matla'ın klasik dönem şairlerinden ziyade Sebki Hindî şairleri tarafından tercih edildiği görüşünü güçlendirmiştir.⁹ Bu bağlamda ilk klasik dönemde 11 adet redd-i matla gazel yazmış olan Mihri Hatun'un dikkatlere sunulması divan şiirinde redd-i matla' kullanım seyrini tespit açısından yararlı olacaktır.

Şairler, gazellerinde ahengi artırmak, hoş bir etki yapmak ve şiirde anlam bütünlüğünü sağlamak gayesiyle redd-i matla' yaparlar. Redd-i matla', gazelin matla'nın bir mısraını makta beytin son mısraı olarak tekrar etmektir (Dilçin 1986: 415-416-417/84). Redd-i matla'ın makbul olması tekrarlanan mısraın berceste olması şartına bağlıdır. Tekrarlanan mısra, güzel olduğu kadar, tekrarıyla; şiire ahenk ve mana bakımından da katkı sağlamalıdır. Aksi halde, kafiye darlığından yer doldurmak maksadıyla yapılan redd-i matla'lar makbul sayılmaz (Muallim Naci 2004: 84-85). Redd-i matla', şekil bakımından redd-i musrâ¹⁰ ile reddü'l acüz ale's-sadr'a¹¹ benzese de onlardan oldukça farklı bir uygulamadır. Nazım şekilleri içinde genellikle gazelde uygulandığından bu yolla yazılan gazelleri redd-i matla' gazel olarak adlandırmak mümkündür.

⁹ Daha geniş bilgi için bk.: Şener Demirel, "Divan Şiirinde Redd-i Matla' " *bilig*, S 31, Güz 2004, s. 161-177.

¹⁰ Redd-i musrâ': Bir şiirin matla beyti dışındaki herhangi bir mısraının makta beytinde tekrarlanmasına denir (Tâhirü'l- Mevlevî 1973: 122).

¹¹ Reddü'l acüz ale's-sadr: Kelime anlamı sonu başa çevirmektir. Bir beytin sonundaki kelimenin ikinci beytin başında kullanılmasıdır. Diğer bir ifadeyle şiirde beytin, nesirde de bir cümlemin veya ibarenin sonunda yer alan kelimeyi kendisinden önce tekrarlamaktır (Saraç 2006: 263).

Mihri'nin Redd-i Matla' Gazelleri

1

Tebârekallah eger dilber ise ancak ola
Güzeller içre bugün server ise ancak ola
Allah mübarek etsin! Bugün güzeller içinde en güzel dilber
ancak bu kadar olur.

Çü düşdi şevk-i ruhu âfitâb çihresinüñ
Cihâna virdi ziyâ enver ise ancak ola
Sevgilinin güneş yüzündeki yanağın şavkı yeryüzüne
düşüp cihanı aydınlattı. En parlak nur ancak bu
kadar (aydınlık, parlak) olur.

Saçından oldu mu'attar demâg-ı rûy-ı cihân
'Abîr-i misk ile bu 'anber ise ancak ola
Yeryüzünün dimağı senin saçının kokusuyla doldu. Misk ve
amber olsa ancak bu kadar güzel kokulu olur.

Hezâr yerde deler sînesini 'uşşâkuñ
Hadeng-i gamzeleri hançer ise ancak ola
Gamzelerinin oku, âşıkların sinesini bin yerden deler.
Hançer olsa ancak bu kadar (delici) olur.

Dilinde şâm u seher **Mihri'nün** budur zikri
Tebârekallah eger dilber ise ancak ola (Arslan 2007: 215)
Mihri'nin sabah akşam zikri şudur: Allah mübarek etsin!
Güzel ancak bu kadar (güzel) olur.

2

Ol saçı sümbül yüzi bedr aya sıhhat yaraşur
Ol ruhu lâle lebi hamrâya sıhhat yaraşur
O saçı sümbül, yüzü dolunay, yanağı lale, dudağı kırmızıya
sıhhat yakışır.

Ol güzeller içre bî-hemtâ vü ra'nâ lâ-nazîr
Nâzenînler serveri garrâya sıhhat yaraşur
O, güzeller içinde eşi ve benzeri olmayan, nazeninler içinde
en güzel olan sevgiliye sıhhat yakışır.

Ol şeh-i hûbân-ı 'âlem hüsn içinde bî-bedel
Ol gözi şehlâ kadi bâlâya sıhhat yaraşur
Güzellikte bedeli olmayan o cihan güzellerinin şahına, o
uzun boylu şehla bakışlı güzele sıhhat yakışır.

Ol perî-peyker melek-manzar yüzi gül gonca-leb
 Gamzesi ok ol kaşı hem yaya sıhhat yaraşur
*O peri yüzlü, melek görünüşlü, gül yanaklı, gonca dudaklı;
 gamzesi ok, kaşı da yay gibi olan sevgiliye sıhhat yakıştır.*

Ol Süleymân-ı zamânuñ muntehâ cânânesi
 Ol semen-sîmâ güzel havrâya sıhhat yaraşur
*O, zamanın Süleyman'ının son sevgilisi, yasemin yüzlü,
 ahu gözliye sıhhat yakıştır.*

İmdi **Mihri** bu kelâmı cân u dilden di müdâm
Ol saçı sünbül yüzi bedr aya sıhhat yaraşur (Arslan
 2007: 226-227)

*Ey Mihri! Şimdi sen, "O saçı sünbül, yüzü dolunaya sıhhat
 yakıştır." sözünü can u gönülden daima söyle.*

3

Sarrâfi de benden beter âvâre olupdur
 Beñzer hadi dilberlerinüñ kara olupdur
*Sarrafi de benden beter avare olmuştur. Benzer ki
 güzellerinin yüzü kara olmuştur.*

Ko yüzleri ağ olmasun ol hîzlerüñ kim
 ‘Uşşâkı kor ihsânları ağıyâra olupdur
*Brak, âşıklarına değil de ağyara ihsan eden hîzlerin¹²
 yüzleri ak olmasın.*

Mest-i mey-i ‘aşk olmuş u gözine getürmüş
 Evkâr turur arkası dîvâra olupdur
*Aşk şarabından sarhoş olanın gözü, arkası duvara dönük
 kuş yuvaları gibi olur.*

Bir gonca kim açılmadın anuñ bite hânı
 Şimden girü bunlaruñ işi vara olupdur
*Bir gonca henüz açılmadan yanında dikenini hazır olursa,
 bundan sonra onun gibilerin işi varlığa olur.*

Her bâdede cânân lebi yâdına i **Mihri**
Sarrâfi de benden beter âvâre olupdur (Arslan 2007: 236)
*Ey Mihri, her badede sevgilinin dudağını yâd eden Sarrâfi
 de benden beter avare olmuştur.*

¹² Beyit cümleyle çevrilirken kelimenin manası değil de aslı tercih edilmiştir.

4

Dest-gîr ol bu ben üftâdeye ey kân-ı kerem

Ki kerîm zât olanuñ şânıdır ihsân-ı kerem

Ey ihsan sahibi, ben fakire yardım et. İyilik yapmak cömert olanın şanıdır.

Dergehüñ dâr-ı şifâ oldu çü bîmârlara

Senden irdi kamu derd ehline dermân-ı kerem

Dergâhın hastalara şifa kapısı oldu. Bütün dert ehline derman senden ulaştı.

Dil ü cân hastesine lutfuñ ile eyle 'ilâc

Ki irür sıhhate lutfuñla anı ân-ı kerem

Ey kerem sahibi! Gönül ve can hastasına lütfunla ilaç sunup onu sıhhate kavuştur.

'Adlûñ âbı n'ola dil-teşnelere virse hayât

Ki virür mürdeye 'Îsâ- nefesüñ cân-ı kerem

İsa nefesin ölüye can bağışlar. Adaletin suyu gönlü susamışlara hayat verse ne olur.

Hakk'a minnet kademüñ basdı yüzüm üzre bu dem

Hamdü-lillah hoş idiser yine devrân-ı kerem

Allah'a şükür, (o) yine keremiyle hoş bir şekilde dolaşırken şu anda benim de yüzüme ayağını basarak lütüfde bulundu.

Nûr ile şehri Amâsiyye'yi ma'mûr idesin

Yapısar 'adlûñ ile her dil-i vîrânı kerem

Aydınlığınla Amasya şehrini, adalet ve cömertliğinin harap gönülleri mamur edesin.

Mihri üftâdeye rahm it demidür lutf eyle

Dest-gîr ol aña 'adlûñle gel ey kân-ı kerem (Arslan 2007: 270-271).

Ey cömertlik kaynağı, düşkün Mihri'ye merhamet et! Zamanıdır, lütfeyle adaletinle ona yardım et.

5

Hudâ yaratdı m'ola bî-sitâre bencileyin

Felek getürdi m'ola bahtı kara bencileyin

Allah, benim gibi bir bahtsız daha yaratmış mudir acaba! Felek benim gibi bir kara bahtlı daha getirmiş midir acaba!

Cihânda çok durur ammâ belâ-keş 'âşıklar

Kimesne ugramadı âh u zâra bencileyin

Dünyada sıkıntı çeken âşıklar çoktur amma, kimse bendeki gibi ah u zara uğramadı/düşmedi.

Meger ki ney ola hem-dem figânuma her-dem
K’olup durur yüregi pâre pâre bencileyin
Yüreği, benim gibi (aşktan) parça parça olan ney, her an ağlayıp inlememe ortak olsun.

Gönül evinde bir ‘âşık habîbinüñ ismin
Yazar mı âhı ile her divâra bencileyin
Hangi âşık benim gibi, sevdiğinin ismini gönül evinin duvarlarına âhıyla yazar?

Cihâna geleli **Mihri** dir irdüğine ‘aceb
Hudâ yaratdı m’ola bî-sitâre bencileyin (Arslan 2007: 277-278)

Mihri, dünyaya geleli her gördüğüne, Allah benim gibi bir bahtsız yaratmış mıdır acaba, diye sorar.

6

Devlet atına süvâr olmuş iki sîmîn-beden
Güyyâ halk-ı cihâna biri cândur biri ten
Baht/talih atına binmiş o iki gümüş bedenliden biri sanki dünya halkına can biri de tendir.

Biri İskender-i devrân birisi Haydar Şâh
Tîg-ı kahrına bularuñ döye mi burc u beden
Biri devrin İskender’i¹³, birisi de Şah Haydar¹⁴. Bunların kahr kılıçlarına kale ve beden dayanabilir mi?

Bularuñ biri melekdür biri firişte ‘ayân
Ki temâşâ ider anları ol arada giden
Bunların birinin melek (gibi), birinin de masum, günahsız olduğu (apaçık) ortadadır. Oradan geçenler, onları seyretmekten kendilerini alamazlar.

Mihri mihrin bularuñ göremez illâ ki rakîb
Neyleyelüm kişiye her işi tâli‘dür iden

¹³ İskender Çelebi: Fatih Sultan Mehmed’in hocası ve veziri Sinan Paşa’nın oğludur. Amasya’da II. Bayezid’in mahiyetinde iken aynı muhitte Mihri Hatun ile birlikte edebî sohbetlere katılmıştır. İskender Çelebi ile Mihri Hatun arasındaki yakınlık üzerine çıkan aşk söylentileri kaynaklara intikal etmiştir (Arslan 2007: 117-125).

¹⁴ Haydar Şah/Cambaz Haydar: Şehzade Süleyman’ın nedim ve musahiplerindedir. Mihri ile şehzadenin meclislerinde bulunmuştur (Arslan 2007: 128-130).

*Ey Mîhrî, bunların muhabbetini rakipten başkası göremez.
Neyleyelim! İnsana her işi eden talihidir.*

İd-i adhâ ne mübârek gün idi gördüm hoş
Devlet atına süvâr olmuş iki sîmîn-beden (Arslan 2007:
278-279)

*Kurban bayramı ne mübarek ne hoş gündü. Baht/talih atına
binmiş iki gümüş bedenliyi (bu günde) gördüm.*

7

Âteş-i gamda kebâb oldu ciger döne döne
Göklere çıkdı duhânumla şerer döne döne
*Gam ateşinde ciğerim döne döne kebab oldu. Dumanımla
kıvılcımlar döne döne göklere çıktı.*

Cân firâkuñla fetîl oldu gönül hânesine
Ten hayâlûñle fenâr oldu yanar döne döne
*Can, ayrılığınla gönül hanesine fitil oldu, ten ise hayalinle
fener oldu döne döne yanar.*

Hâk-i pâyuña yüzün sürmek için şems ü kamer
Ser-i kûyuña gelür şâm u seher döne döne
*Güneş ve ay ayağının toprağına yüz sürmek için sabah
akşam döne döne sokağının başına gelirler.*

Kaşuña beñzemek için senüñ ey Zühre-cebîn
Kendüzin tutdı hilâl itdi kamer döne döne
*Ey Zühre alınlı sevgili! Ay senin kaşına benzemek için
kendini döne döne hilal şekline soktu.*

Cân cân-bâzını gör la'lüñe irişmek için
Rismân-ı ser-i zülfüñden iner döne döne
*Can canbazı, dudağına erişmek için zülf telinin ucuna döne
döne iner.*

Düşeli şevki hayâl-i lebinüñ **Mîhrî** dile
Âteş-i gamda kebâb oldu ciger döne döne (Arslan 2007:
287-288)

*Ey Mîhrî, (sevgilinin) dudağının hayalinin arzusu gönlü-
müze düştüğünden beri ciğerimiz gam ateşinde döne
döne kebab oldu.*

8

Bu yâr-ı cefâ-kârum mahbûb idi vaktinde

Bu gözleri mekkârum hoş hûb idi vaktinde
*Bu gözleri hilekâr ve cefakâr yar, bir zamanlar çok güzeldi
 ve bana sevgiliydi.*

Gül-ruhlar idi hande şehirlerdi buña bende
 Şeftâlusı turfanda mergûb idi vaktinde

*Bir zamanlar gülen gül yanaklarına şahlar köleydi ve
 mevsiminden önce yetiştirilmiş şeftalisi çok beğenilirdi.*

Ebrûsı kemân idi sayd itdüğü cân idi

Bir gonca dehân idi matlûb idi vaktinde

*Bir zamanlar yay gibi kaşlarıyla can avlardı ve gonca (gibi)
 ağzıyla da çok talep edilirdi.*

Cânlardı buña kurbân bakmazdı yüze bir ân

‘Âşıkları hep kurbân-âşûb idi vaktinde

*Vaktinde âşıkları canlarını buna kurban etmede kargaşa çı-
 karırlardı da o yüzlerine bile bakmazdı.*

Şimdi hatını **Mihri** gördükçe hadinde dir

Bu yâr-ı cefâ-kârum mahbûb idi vaktinde (Arslan 2007: 291)

*Mihri, şimdi (onun) yanağındaki (belirginleşen) ayva tüyle-
 rini görünce; bu cefakâr yar bir zamanlar bana sevgi-
 liydi, der.*

9

Bu gece bir kasr-ı ‘âlî içre bir şeh-bâz ile

‘İşret itdük subha dek meh-tâba karşı sâz ile

*Bu gece yüce bir köşk içinde bir yiğitle mehtaba karşı sabaha
 kadar saz çalarak içip eğlendik.*

Zühre çengin yere çaldı çarh hem çâr-pâresin

Her kaçan ol mâh-rûlar ırladı âvâz ile

*O ay yüzlü güzeller yüksek sesle şarkı söylemeye başlayınca
 Zühre çengini, felek de çâr-pâresini yere çaldı.*

Kâmetüm çeng eyleyüp düzdi nevâda râstı

Çekdi tenüm kıl kılup ‘uşşâkı hoş şehnâz ile

*Boyumu çeng eyleyip rast ile nevâ makamında şarkı söyledi.
 Tenimi kula döndürüp şehnâz makamıyla âşıkları/uşşâkı
 çekti.*

Ol Süleymân-ı zamânuñ meclis-i hâsında hoş
Zülfi ‘anber hûb-rûlar hıdmet ider nâz ile
*O, zamanın Süleyman’ının has/özel meclisinde, amber
zülüflü güzel yüzlüler naz ile hizmet ettiler.*

Gördüm ol kasr-ı mu‘allak kim yapılmış lâ-nazîr
Gök yüzünde sandum uçardı hümâ pervâz ile
*O, gökyüzünde asılı gibi duran, benzersiz yapılmış köşkü
görünce hüma kanat açmış uçuyor sandım.*

Hamdü-lillah Egribük'de sohbet itdük **Mihriyâ**
Bu gece bir kasr-ı ‘âlî içre bir şeh-bâz ile (Arslan 2007:
292)

*Ey Mihrî, Allah’a şükür bu gece Egribük’de yüce bir köşk
içinde bir yiğitle sohbet ettik.*

10

Dergehinde ol şehüñ ma‘lûm olaydum kâşkî
Hıdmetinde ‘âkıbet mahdûm olaydum kâşkî
Keşke, o şahın dergâhında bulunsaydım da hizmetinde olsaydım.

Vasl-ı cânânı müyesser kılmaz imiş çün felek
Bu belâ-keş cânandan mahrûm olaydum kâşkî
*Felek canana kavuşmayı nasip etmezmiş! Keşke, bu bela
çeken canım olmasaydı.*

Gülsitânında çün ezhâr olmadum ben dostuñ
Bûstânında piyâz u sûm olaydum kâşkî
*Ben o dostun gül bahçesinde bir çiçek olamadım. Keşke,
bostanında soğan veya sarımsak olsaydım.*

Ol sanem yazdukda ‘uşşâkın vefâ mektûbına
Ben siyeh-kârı dahi merkûm olaydum kâşkî
*O put gibi güzel sevgili, âşıkларını vefa defterine yazdığımda;
keşke ben günahkârı da yazmış olsaydı.*

Ka‘be kûyında habîbimüñ tavâf idenlerüñ
Ayağı altında toprak kum olaydum kâşkî
*Keşke, sevdiğimin Kâbe gibi olan mahallesini tavaf edenlerin
ayakları altında kum olabilseydim.*

Göyünince kahr-ı agyâr ile dil micmer gibi
 Cevr-i yâr ile yanaydum mûm olaydum kâşkî
*Gönül, ağyarın kahrıyla buhurdan gibi yanana kadar,
 sevgilinin cevriyle mum olup yansaydım keşke.*

Biñ ‘azâb ile geçince bir nefes cânâ yine
 Cânı teslim eyleyüp merhûm olaydum kâşkî
*Ey sevgili, bir nefeste bin azap çekinceye kadar, keşke canımı
 teslim edip ölseydim.*

Ta‘n-ı nâdândan sen ey zâhid yüri kıl ihtirâz
 Haşre dek ben ‘aşk ile mezmûm olaydum kâşkî
*Ey zahit, cahillerin kinamalarından sen sakınabilirsin ama
 ben mahşere kadar aşk ile kmansaydım keşke.*

İtleriyle hem-dem olaydum i **Mihri** dâ‘imâ
Dergehinde ol şehüñ ma‘lûm olaydum kâşkî (Arslan
 2007: 312-313)
*Ey Mihri, o şahun dergâhında tanınsaydım da itleriyle arkadaş
 olsaydım keşke.*

11

Gam-gîn dilümde zâr ile efgân dükenmedi
 Nem-gîn gözümde derd ile giryân dükenmedi
*Gamlı gönlümde figan ile inlemeler, dertten dolayı nemli
 gözümde de gözyaşı tükenmedi.*

Tennûr-ı gamda âteş-i hicrân ile ciger
 Biryân olalı dünyede biryân dükenmedi
*Gam fırınında ayrılık ateşi ile ciğerim kebab olalı dünyada
 kebab tükenmedi.*

Derdâ dirîg geçdi günüm intizâr ile
 ‘Ömrüm dükendi va‘de-i cânân dükenmedi
*Yazık! Eyvah ki günlerim beklemekle geçti. Ömrüm tükendi
 de sevgilinin vaadi tükenmedi.*

Hûblar katında kaçaru baksan rakîbdür
 ‘Âlemde cevri-yâr ile şeytân dükenmedi
*Güzeller yanında nereye baksan rakip var. Âlemde yârin
 cevri ile şeytan bir türlü tükenmedi.*

Bir kerre mübtelâlaruma rahm idem diseñ
 Dünyâda sevdüğüm n'ola yalan dükenmedi
*Ey sevdiğim! Dünyada yalan mı kalmadı? Bir kez
 düşkünlerime/fâşıklarına acıyayım desen ne olur?*

İN'âm eylese sâ'ile hüsnin zekâtını
 Şehler katında lutf ile ihsân dükenmedi
*Güzelliğinin zekâtını dilenciye ihsan eylese ne olur!
 Şahların lütuf ve ihsan tükenmez.*

Mihri olalı gülşen-i kûyuñda 'andelîb
Gam-gîn dilinde nâle vü efgân dükenmedi (Arslan 2007:
 316-317)

*Mihri, senin gül bahçesi mahallende bülbül olalı, gamlı
 gönlünde figan ile inlemeler tükenmedi.*

Klasik Türk şiirinde daha çok gazel nazım şeklinde görülen redd-i matla', şiirin şekli yapısıyla olduğu kadar muhtevasıyla da ilgili bir uygulamadır. Şairler, gazellerinin matla' beytinin ahenk veya mana bakımından güzel buldukları bir mısraını makta' beytinde tekrar ederler. Yapılan bu tekrar, mısra boyutunda bir çeşit önceleme olup söz konusu mısraı şiirde ahenk ve mana açısından ön plana çıkartır (Dilçin 2008: 1/43-44).¹⁵ Redd-i matla' uygulamasındaki asıl maksat da şiire ahenk, bütünlük ve mana zenginliği kazandırmaktır.

Divan şairleri içinde en çok redd-i matla' gazel yazan şairlerden biri de Mihri'dir. Divan kültürünün inceliklerine vâkıf bir şair olan Mihri, redd-i matla', düştüğü kafiye darlığından kurtulmak veya yer doldurmak maksadıyla yapmamıştır. Gazelleri, bu bağlamda incelendiğinde; tekrarlanan/öncelenen mısraların şiire ahenk, bütünlük ve mana zenginliği kattığı görülmektedir. Mihri, redd-i matla' gazellerini matla' beytinin birinci mısraını tekrarlamak suretiyle yazmıştır. Tekrarlanan bu mısralar gazellere yek-ahenk gazel özelliği de kazandırmaktadır. Diğer taraftan Mihri, daha çok kendi açısından önem taşıyan hadiselerle ilgili

¹⁵ Aynı konuyla ilgi olarak bk.: Cem Dilçin, "Fuzulî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", *Türkoloji Dergisi*, AÜDTCF Yay., X. Cilt, 1. Sayı, AÜ Basımevi, Ankara 1992, s. 77-114; Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. Baskı, Akçağ Yay., Ankara 1996.

mısraları tekrar etmektedir. Öncelenen bu mısralarda, Mihri; katıldığı edebî meclisleri, bu meclislerin yapıldığı gerçek yerleri ve katılan kişileri anmaktadır. Bunların dışında yer yer gönül dertlerini de dile getirir. Bu haliyle Mihri'nin redd-i matla' gazelleri, kendisi ve dönemiyle alakalı bilgileri günümüze taşımaktadır.

Sonuç

XV. asırda divan şiiri, başta padişah ve şehzadeler olmak üzere diğer birçok devlet adamının teşviki, himayesi veya bizzat iştirakleriyle büyük bir gelişme göstererek yükselme ve klasikleşme dönemine girmiştir. Bu dönem şairlerinden olan Mihri, Amasya'da, Şehzade II. Bayezid'in edebî muhitinde yetişmiştir. Mihri, divanı elde bulunan ilk kadın şairdir. Sanat bakımından Şeyhî, Ahmed Paşa ve Necâti gibi asrın üstatlarının gölgesinde kalmasına rağmen, güzelliği ve iffeti kadar edebî değere sahip divanı ile de tanınmıştır. Divanı incelendiğinde her divan şairi gibi Mihri'nin de sanat endişesi taşıyan bir şair olduğu görülmektedir. Divanında, birçok şiir çeşidine örnek verilebilecek güzellikte şiirleri mevcuttur. Şiir çeşitleri içerisinde de en çok redd-i matla' gazel yazması dikkat çekmektedir. İlk klasik dönem şairlerinden olan Mihri'nin redd-i matla' gazelleri, bu gazel çeşidinin onun yetiştiği muhitte oldukça rağbet gördüğünü göstermektedir. Diğer taraftan Mihri, yazdığı 11 adet redd-i matla' gazel ile bu gazel çeşidini ilk klasik dönemde en çok kullanan divan şairlerinden biridir. Bu hususların göz önüne alınması klasik Türk şiirinde redd-i matla' gazelin gelişim ve kullanım sürecini isabetli tespitte yararlı olacaktır.

Kaynaklar

- Akkuş, Metin (1993), *Nef'i Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Arslan, Mehmet (2007), *Mihri Hâtun Divânı*, 1. Basım, Ankara: Amasya Valiliği Yay.
- Aynur, Hatice (2000), "Cem Şairleri", *İlmî Araştırmalar*, 9, 33-43.
- Banarlı, Nihat Sâmî (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, (I. cilt), İstanbul: MEB Yay.
- Demirel, Şener (2004), "Divan Şiirinde Redd-i Matla' " *bilig*, 31, 161-177.

- Dilçin, Cem (1986), "Divan Şiirinde Gazel" *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)*, 415-416-417, 78-247.
- Dilçin, Cem (2008), "Stilistik Açından "Öncelemeler" ve Fuzul'nin Şiirlerinde "Yüklem Öncelemesi" *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1, 41-94.
- Gibb, E.J. Wilkinson (Tarihsiz), "Şâir Mihrî ve Zeynep Hanımlar", *A History Of Ottoman Poetry/Osmanlı Şiir Tarihi*, (Tec.: Ali Çavuşoğlu), (I.II. cilt), Ankara: Akçağ Yay.
- Horata, Osman (2006), "Cem Şairleri", *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. cilt), İstanbul: KTB Yay.
- İpekten, Halûk (1996), *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul: MEB Yay.
- Macit, Muhsin (2005), "Hem Hami Hem Şair: Müeyyedzâde'ye Dair" *Türk Edebiyatı*, 377, 44-46.
- Macit, Muhsin (2006), "İlk Klasik Dönem (1453-1600), Tarihî, Sosyo-kültürel bağlam" *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. cilt), İstanbul: KTB Yay.
- Macit, Muhsin (2006), "İlk Klasik Dönem (1453-1600), Şiir" *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. cilt), İstanbul: KTB Yay.
- Mermer, Ahmet ve Neslihan Koç Keskin (2005), *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay.
- Muallim Naci (2004), *Istîlâhât-ı Edebiyye/Edebiyat Terimleri*, (hızl: M. A. Yekta Saraç), 2. Baskı, İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- Saraç, M. A. Yekta (2006), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 4. Baskı, İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- Sertoğlu, Midhat (1986), *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İkinci Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tâhirü'l- Mevlevî (1973), *Edebiyat Lûgatı*, (Neşr: K. E. Kürkçüoğlu), İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1998), *Osmanlı Tarihi*, 7. Baskı, (I. II. cilt), Ankara: TTK Yay.